

„Számvetés-féle”

Kiss Benedek: *Lombjukat a fák elejtik*

Széphalom Könyvműhely, 2014

Kiss Benedek valamikor a nyolcvanas évek első felében, körülbelül negyvenéves korában írta meg *Számvetés-féle félúton* című költeményét. Persze egy jó költőnek minden fontosabb verse számvetésnek is tekinthető a fogalom közvetlenebb és jelképeesebb értelmében, ám a költői pálya bizonyos pontjain bizonyos művek – a cím esetleges ráutalásától függetlenül – kifejezetten és erőteljesen számvetésverseknek bizonyulnak. S ezek akár rejtett vagy nyílt ciklussá, sőt egész kötetű állhatnak össze. Újabb harminc év elteltével, bár még nem az út végén, ám az elkerülhetetlen befejezés mindinkább megélt tudatával ilyen számvetésféle kötetű vált a költő legújabb könyve, a *Lombjukat a fák elejtik*. Szeptemberi tájat idéz a vers, majd a közeledő telet, sőt az új esztendő, veled az új hitet, de érzékelhető, hogy a természet körforgásában az ember lassan megéri az elmúlásra.

A költőnek – két korábbi válogatás után – 2010-ben jelentek meg összegyűjtött versei *Utak keresztje* címmel. Majd jött a *Napi gyász – napi vigasz*, így ez az újabb már a második könyve azóta. A gyűjteményes kötet szerencsére nem zárókönek bizonyult, lehetővé tette a szerves folytatást, amelyben most már folytonosan ott bujkál az öszszegzés igénye. Hol nehezíti, hol erősíti ezt az, amit az előző könyv címe igen szemléletesen fejezett ki a gyász és a vigasz elhagyhatatlanul összetartozó ellentétpárjával: „Amit megálmodsz – / az az igaz. Amit végigélsz – / az a való. / S hogy mindez / mire való? // Bennük rejlik a / napi gyász, napi vigasz, / s ezzel éltet a / Mindenható!” Egy korábbi kötet ezt így emelte címmé: *Szomorún és boldo-*

gan (2007). Mondhatnánk persze, hogy ez az élet rendje: az ember hol boldog, hol szomorú, hol gyászol, hol vigasztalódik, hol elképzeli az ideális vagy legalább ideálisabb létet, hol pedig szembesül a rideg realitásokkal. Mindezeknek egyénéhez rendelt ösztöndarabja tölti be az életet, s aki ezt így látja, az elégikus szemléletű lesz költőként is.

Mindebben szükségszerűek az emberléptékű hangsúlymódosulások.

Kiss Benedek korai költészetében a harsogó derű, az életöröm az igazán meghatározó, még reméli, hogy ami rossz a világban, az megváltoztatható. Az érett férfi szükségszerűen komorabbá válik, költészete ekkor már sokhúruan elégikus, amelyben a létezés feloldhatatlan drámaisága mind erőteljesebben jelenik meg. S az öszikék-korszakhoz közelítve, azt elérve ebben az új évezredben, most már a meghatározó szomorúságon, napi gyászon csillámlik át a vigasz, a boldogság.

Az új kötet három, címével is beszédes ciklusra tagolódik. *Hiába mondd?! – Pályámat megfutottam – Megéledésem után*. Az első a költői hivatás értelmére kérdez rá, keresgélve a választ is. A második egy búcsúzó ember meditációja, aki a harmadikban egy sikeres műtét után felbuzdulva szembesül azzal, hogy sem a világban, sem az ő sorában semmi lényeges változás nem történt. Szkepszis hatja át mindhárom ciklust, a kötet egésze azonban nem feloldhatatlan reményvesztettséget sugalmaz, mert a személyiség nem feledi a vitathatatlan életértékeket, fel-felillantja azokat, most már az időskor bölcsességével.

Az előző kötet erősen hullámzó hangoltságú záró ciklusában – *Alkony egy vi-*

lágvárosban – az egyik meghatározó gondolatkör a mai magyar társadalom, a mai Európa válságot jelző kérdéseivel nézett szembe. Ez folytatódik most a nyitó ciklusban, igen határozott véleménynyilvánítással:

*Mintha az Isten azt akarná,
gebedjünk meg világában!
Zümmögnek a számítógépek.
Ennyi senkit még sohasem láttam.
S a jövődő, az új hajtasók?
Csak bele a szennybe, lányok, fiúk!
Repedezik a kő, az aszfalt,
hajrá, vár a végtelen sehova-út!
A káosz előnti a világot,
minden az idegbajt harsogja.*

A nagy Behemót – ezzel a verssel indul a kötet, s benne egy bibliai próféta és Ady Endre gondolkodásmódja épül egymásra. S ez a *Mintha*-élmény verscímé is válik:

*Mintha lenne választásod,
mintha lenne alternatíva.
Mintha nem öszült volna meg a Föld,
mintha lenne még más, mint e mintha.*

Versről versre sorjáznak a felismerést kifejező mondatok: „Koldussá hányféleképpen lehet egy ország?” „De fix, hogy aki a legnagyobb blöfföt mondja, / az istenül.” „meghasonlik az élet – szennyes levében / milliók hánytornognak, lehet-e értelme még a palackba zárt / kétségbeesett soroknak?” „Tébolyog, támológ az ember a Földön.” Mit lehet ilyenkor tenni? Találhat-e megoldást egyéni és közösségi gondjaira? Hiszen Kiss Benedek szemlélete szerint ezek nem választhatók el egymástól. Annyiban valóban a prófétáknak, de Vörösmartynak s Adynak is utóda, hogy amit felismert, azt nem képes magába fojtani, a rettenetes igazságot ki kell mondania, szép szavakkal, de felháborodottan. S mi ad ehhez erőt, mi jelentheti a reményt? Először is nyilvánvalóan maga az írás, annak lehetséges hatása. A világszemléleti konfliktusok régiek ebben az

életműben, ám az őszikék-korszakhoz elérve biztos fogódzónak lett a kiküzdött istenhit. Így szól egy prózai vallomás: „Kapaszkodtam az árban, s valahogy partot értem. S úgy-valahogy éreztem, hogy Isten lábujjában kapaszkodtam meg. Valakit kerestem, akinek hinni tudok, hinni lehet. S ő volt az Isten. Azóta is ő éltet, ha sokszor kételyek közt is, de megtartóan” (*Tiszatáj*, 2010). Fontos lesz Jézus, a karácsony költői képe is (*Prédikáció 2011 karácsonyán, Éjféli mise, Karácsonyi beszéd*).

Úgy szeretnék megbékélni – fejezi ki hitét és vágyát egy újabb verse:

*Istenem, most ne hagyj magamra
szentséges-nagy vágyaimmal!
Úgy szeretnék megbékélni,
vihar-pörgette levél,
lelkemben az iszonyattal.*

Az írás és az istenhit mellett a szerelem és a szeretet egymásba játszó fogalmi jelentenek állandó életerőt. Kiss Benedek költészetében kezdetek óta meghatározó a szerelem motívuma. A párkapcsolatokról szóló szakkönyvek nagyszámú irodalmi példát idézhetnének ebből a költészetből az ifjúkori lobogástól kezdve sokféle változatban évtizedeken át, halálíg tartó, megbonthatatlan kapcsolatról. Ez a motívum jelen van mindhárom ciklusban, kezdve így:

*Valami boldogság-féle
öröm és boldogság-féle
ül meg a szívemen.
Lehullni kellene már,
elhullni kellene már,
de robajlik bennem a szerelem.
(Picula nélkül)*

S folytatódik, leggazdagabban a záró ciklusban a sorozat, amely nem hallgatja el a konfliktusokat, súrlódásokat, a férfi esendőségét sem: *Öregkori csalóगतó, Mint a kenguru, Az utolsó repülés, Ajándék nélkül, Önkéntes zászlós, A halál ellen, Acsargó lettem, Egyszer talán, Az ébrenlét szerelmese.*

Harmadik tényezőként, motívumként a természet képét lehet kiemelni. Azonban a természetkép különös változása figyelhető meg ebben a kötetben. Megfogyatkozik, jelzésszerűbbé válik, veszít élményszerűségéből, érzékletességéből. E változásban bizonyosan szerepe van a lakáshoz kötő betegségnek, s ezért is válnak e kötetben még jelentékenyebbé a mégis felbukkanó természetvarázs kifejeződései:

*Virág, te rebbenő mosolygás,
miről álmodsz a réveteg réten?
Tudod, hogy az élet örök varázs,
ahogy hajlongunk langyos napfényben?
(Kötöz a hűség)*

Hasonlóan öröms vers már ráutaló címével is a *Pünkösöd havában*, amely a betegség javulásának reményével sugározza a boldogságot. Kivételnek számít a *Csodálatos fa* is, amelyik örökké virágozik és terem, de sajnos „Mesében vannak csak ilyen csodafák.” Megjelenik viszont a *Kopár téli este*, a *Károgó téli ének* s a *Felkiáltójeles sorok* egy természetellenesnek, embertelennek mutatott világnak kiáltják oda szakaszról szakaszra, hogy „Te, bazsarózsa, illatozzál!”

A közvetlen természetélmény kezd emlékké válni, s előbukkannak másfajta élet emlékek is. Jellegetes motívum tehát az emlékezés is. Talán a legfontosabb az *Anyám, én és a szárnyak*, amelyben a gyermekkoránál is fontosabb a költővé nevelődés anyai segítése. Ide sorolandó a *Haikuk és egy tanka a gyerekkorból*. De emlék- és természetkép Tatay Sándor megidézése is (*A szelíd betyár*). Szerepvers ugyan, de magától értetődően válik személyes vallomássá az *Öreg pásztor*: „Emlékeim, ne széledjetek szét! / Ti vagytok a nyájam, / titeket terelgetek az öregség / hamvadó mezőin.” S a hajdani gazda szőlőhegyi versei, bordalai helyett most a *Száradt szőlőtőke* indító kérdése kiált hozzánk: „Ezt nevezitek ti életnek?”

Ennek a verseskönyvnek a szemléletében az elégikuság kétfajta életérzése és

gondolatmenete épül egymásra. Az egyikről már szó volt: ez az ideálisnak tekintett világnak és életsorsnak a különbözőése, ami az emberi létezés örök konfliktusának tekinthető. A másik típus nem általában az emberi sorsra vonatkozik, hanem a megélt személyesre. Elvileg ennek is kétféle változata lehetséges. Az egyik a megjárt életútnak olyanfajta számvetése, amelyik az elért eredményeket tekinti kritikusan át, vagyis értékhiányosnak tartja azt. Ilyen volt a maga szelídségében is az idős Arany János önszemlélete, a maga tragikusságában pedig a még mindig fiatal József Attila létösszegzése. A számvetés másik típusában, s főként ez figyelhető meg Kiss Benedek költészetében, az eredményesnek mondható, az értékekkel telített korábbi életszakaszok szembesülnek a jelenkorral, annak értékhiányos voltával: „Volt úgy, hogy tudtam: erős vagyok, / kezem szerint bomlottak szét a bokrok; most csak holdbeli tájakra látok, / szikkadt szemekre, miket / a szél pernyével telehordott.” (*Száradt szőlőtőke*).

Ezt az értékhiányos létet tovább komorítja-keseríti a búcsúzásnak az a gestusa, amelynek egyetlen távlata már a haláltudat, sőt a halottság, a halál utáni világ képzelete. Az *Üres kerti székek* ellenpontja a régebbi szőlőhegyi verseknek: magányosan szemlélődik a beszélő, lidércfények, senyvedő diófa, romvárak keretezik a látványt:

*Én vagyok hátra, meg még néhány
kőszta társ, kikkel együtt
szövetkeztünk a jobbra.
Pihenjen már minden álmunk,
minden ricsajos tervünk
bebalzsamozva.*

„Mivé lett az öröms munkadal” – kiáltja az egyik vers. „Rálépek a cigarettaparázusra - / elfüstölgött az életem” – folytatja a másik. „Mind, amit fogtam, elengedem. / S mind amit fogtam, / engedjete el ti is engem. / Mindenemről lemondok” (*Kidőlt farönk*) – kezdődik egy

harmadik. A gondolatmenet végső pontja versek sorában az Ady Endrére ugyancsak ráutaló önhalottság kibontott képe és képze: *Ínyemről a bor zamata, Amikor csend lesz, Árnyék és fény, Végleges próba-halott.*

Mindez mégsem lezárás, hiszen a közepe ciklusban sűrűsödik ez a motívumkör, s a könyv legvégén egy vershármastesz hitet a minden körülmények között értelmesnek tudott létezés mellett: *Az ébrenlét szerelmese – Mindenek megköszönése – Fontos levélre várova.* Az ébrenlét a halál ellenpontja, a köszönet az eddig megélteket illeti, a várakozás pedig a jövőre utal, s a fontos levelet Istentől várja a vallomástevő:

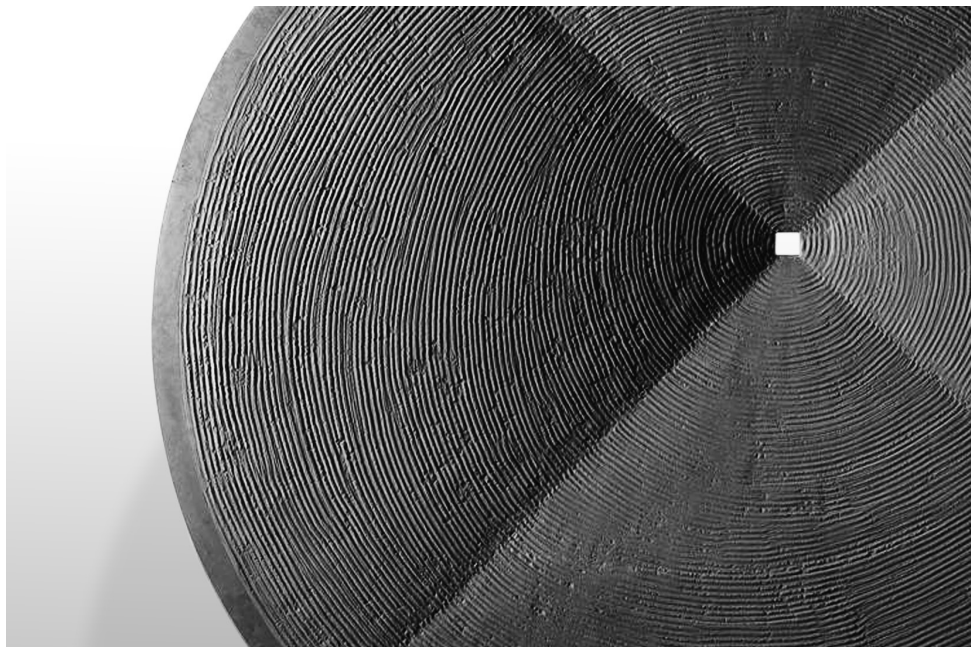
*Örülnöm azért még lehet,
és csodálkozni
millió új csodán.*

*De ezt már cél nélkül teszem.
mint ahogy méléző nyúl ül
békés vadcsapán.*

*Írást lelkembe már
csak tőled várok, mint fontos
levelet, ami késik.
És betöltöm majd, mi az írásban áll,
a végső elalvásig,
végső ébredésig.*

Az ebben a kötetben megmutatkozó, hol megválaszolhatatlan, hol megválaszolható, de az alkotó személyiséget egyaránt gyöttrő kérdések költői válaszai tehát végül is nem kárhoztatják az emberiség s benne az egyetlen ember létezését, hanem a remény elvét fejezik ki, köszönetmondásra serkentenek.

Vasy Géza

Körben a négyzet (2010, faragott, csiszolt solihofeni mészkő, 50x50x75 cm)

VASY GÉZA (1942) irodalomtörténész, a Magyar Írószövetség korábbi elnöke.